

DARBDAVIO ATSAKOMYBĖ PADARIUS ŽALĄ DARBUOTOJO SVEIKATAI

Doktorantas Andrius Verikas

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Darbo teisės ir socialinės saugos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 2714633
Elektroninis paštas averikas@lvat.lt

Pateikta 2004 m. balandžio 21 d.

Parengta spausdinti 2004 m. spalio 12 d.

Pagrindinės sąvokos: darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimas, darbdavio materialinė atsakomybė, socialinis draudimas nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų.

S a n t r a u k a

Šiuo metu Lietuvoje pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimą, yra Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Remiantis šiuo įstatymu, žala yra atlyginama socialinio draudimo būdu. Tačiau minėtas įstatymas numato tik dalinį žalos atlyginimą, todėl atsakomybė dėl žalos, padarytos darbuotojo sveikatai, atlyginimo taip pat kyla ir darbdaviui.

Straipsnyje nagrinėjami žalos, padarytos darbuotojo sveikatai, atlyginimo klausimai, atsižvelgiama į naujojo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso ir Lietuvos Respublikos darbo kodekso nuostatas nagrinėjamu klausimu, pateikiama Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos analizė.

Darbo sutarties šalis, padariusi kitai šaliai žalą, privalo ją atlyginti įstatymo nustatyta tvarka. Darbo kodeksas nurodo, kad darbdavio materialinė atsakomybė atsiranda tada, kai padaroma žala darbuotojo turtui arba kitokiu būdu pažeidžiami darbuotojo ar kitų asmenų turtiniai interesai, taip pat kai darbuotojui padaroma neturtinė žala. Darbdavio materialinė atsakomybė taip pat atsiranda, kai yra sutrikdoma darbuotojo sveikata: jis suluošinamas, iš-tinka mirtis, suserga profesine liga.

Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimas ilgą laiką buvo nagrinėjamas tikrai siejant jos atlyginimą su kaltojo asmens atsakomybe, tačiau dėl darbuotojo sužalojimo atsiradusi žala gali būti atlyginama ir kitais būdais. Teisės teorijoje yra žinomi keli asmens patirtos žalos atlyginimo būdai: materialinė kaltojo asmens atsakomybė, draudimas pagal civilinę teisę, žalos atlyginimas iš valstybės biudžeto, žalos atlyginimas iš specialių valstybės finansinių fondų (pvz., socialinis draudimas), mokesčių lengvatos žalą patyrusiems asmenims [18, p. 77]. Bet kuris iš šių būdų gali būti pritaikytas ir užtikrinti žalos, padarytos darbuotojo sveikatai, atlyginimą.

1999 m. gruodžio 23 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas [4], kuris įsigaliojo 2000 m. sausio 1 d.

ir šiandien yra pagrindinis teisės aktas, reguliuojantis žalos, padarytos darbuotojo sveikatai, atlyginimą. Mūsų nuomone, tai gana teigiamas teisinio reguliavimo poslinkis. Minėtame įstatyme įteisinama iš esmės kitokia žalos atlyginimo sistema (būdas) nei galiojusi anksčiau (ši rėmėsi materialine atsakomybe). Naujasis žalos atlyginimo būdas pagrįstas solidarumo principu. Tai reiškia, kad žalos darbuotojui atlyginimas nėra vien tik kalto, t. y. žalą padariusio, asmens reikalas. Naujas įstatymas nustato žalos darbuotojui atlyginimą socialiniu draudimu. Žala yra atlyginama iš specialaus valstybės fondo (Socialinio draudimo fondo) per šį fondą tvarkančias valstybės institucijas. Lėšos į šį fondą finansų teisės nustatytais priemonėmis surenkamos iš darbdavių mokamų privalomų socialinio draudimo įmokų. Svarbu pabrėžti, kad apie būtinybę Lietuvoje įdiegti socialinį nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių susirgimų draudimą buvo svarstoma jau nuo 1993 metų. 1993 m. spalio 7 d. buvo priimtas Žmonių saugos darbe įstatymas (dabar Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas) [5], kuris nustatė, kad darbdaviai privalo drausti darbuotojus nuo nelaimingų atsitikimų, profesinių ligų pagal Lietuvos Respublikos draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe įstatymą. Kaip matome, praėjo gana daug laiko, kol toks įstatymas buvo priimtas.

Darbdavio atsakomybės draudimas yra plačiai pripažįstamas ir pasaulyje. Socialinis draudimas nuo nelaimingų atsitikimų darbe yra žinomas jau nuo XIX amžiaus. Įstatymą dėl privalomo draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe Vokietija priėmė 1884 metais, Austrija – 1887 metais, Didžioji Britanija – 1897 metais [18, p. 36]. Vis daugiau valstybių savo įstatymuose įteisina vienokią ar kitokią darbdavio atsakomybės privalomojo draudimo sistemą. Tam daro įtaką šiuolaikinė socialinės apsaugos politika, kurios pagrindas yra vis didesnį mastą įgaunanti visuomenės solidarumo idėja: visa visuomenė turi solidarizuotis su nukentėjusiuoju ir kartu pasidalyti jo patirtų nuostolių našta.

Beje, svarbu yra tai, kad Europos Sąjungos teisės aktai bendros žalos darbuotojo sveikatai atlyginimo sistemos valstybėms narėms nenustato. Tarybos 1971 m. birželio 14 d. reglamentas EEB Nr.1408/71 „Dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims ir jų šeimų nariams, persikeliantiems Bendrijoje“ [8] įteisina taisykles, susijusias su nacionalinių socialinės apsaugos sistemų taikymu Bendrijoje. Reglamente numatyta, jog laikantis jo specialių nuostatų, vienos iš valstybių narių teritorijoje gyvenantiems asmenims, kuriems taikomas šis Reglamentas, pagal bet kurios valstybės narės teisės aktus priklauso tos pačios prievolės ir jie naudojami tomis pačiomis išmokomis, kaip ir tos valstybės piliečiai (3 straipsnio 1 dalis). Tačiau minėtame Reglamente nėra įteisinta bendra visoms valstybėms narėms žalos darbuotojo sveikatai atlyginimo sistema. Valstybėms narėms paliekama plati veikimo sfera. Jos kompetentingos nustatyti tokios žalos atlyginimo būdus ir atlyginimą mokančius subjektus.

Žalos darbuotojo sveikatai atlyginimas socialiniu draudimu neabejotinai vertintinas teigiamai. Suprantama, kad toks žalos atlyginimas tampa operatyvesnis: žala gali būti atlyginama kur kas greičiau, nei tai galėtų padaryti darbdavys iš savo finansinių išteklių. Be to, darbuotojui yra garantuojamas realus patirtos žalos atlyginimas. Manytume, kad žalos sveikatai atlyginimas socialiniu draudimu yra naudingas ir darbdaviui, ir darbuotojui.

Vis dėlto kai kalbama apie civilinės atsakomybės draudimą, nurodoma, kad atsakomybės draudimas nereiškia pačios civilinės atsakomybės panaikinimo [18, p. 94]. Tą patį galima pasakyti ir apie materialinę darbdavio atsakomybę. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas darbdavio materialinės atsakomybės neapribojo ir nepanaikino. Socialinis draudimas nuo nelaimingų atsitikimų darbe yra tik vienas iš galimų žalos, padarytos dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos, atlyginimo būdų. Darbdavio atsakomybė ir nelaimingų atsitikimų bei profesinių susirgimų socialinis draudimas yra alternatyvūs žalos, padarytos darbuotojo sveikatai, atlyginimo būdai. Tai reiškia, kad žala darbuotojo sveikatai gali būti atlyginama arba vienu, arba kitu būdu.

Darbo kodekso 283 straipsnio 2 dalis nustato, kad jeigu nukentėjęs darbuotojas nebuvo apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu, prarastas pajamas dėl darbingumo netekimo ir išlaidas, susijusias su medicinos pagalba, gydymu,

nukentėjusiojo socialine, medicinine ir profesine rehabilitacija, Civilinio kodekso nustatyta tvarka atlygina darbdavys. Todėl darbdaviui privalu laikytis įstatymo nustatytos socialinio draudimo tvarkos, apdrausti darbuotojus, mokėti socialinio draudimo įmokas. Priešingu atveju žalos atlyginimo pareiga tenka darbdaviui. Socialinio draudimo įstaigai atsisakius nelaimingą atsitikimą darbe ar profesinį susirgimą pripažinti draudiminiu įvykiu ir išmokėti draudiminę išmoką, nukentėjusiajam taip pat paliekama galimybė žalos atlyginimą gauti iš kalto asmens.

Be to, reikia pabrėžti, kad ir tais atvejais, kai nelaimingas atsitikimas ar susirgimas profesine liga yra pripažįstamas draudiminiu įvykiu, Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas nustato tik dalinį žalos atlyginimą. Žala, atsiradusi pakenkus sveikatai, paprastai pasireiškia kaip nukentėjusiojo išlaidos, susijusios su gydymu, slauga ir pan., bei negautos pajamos. Deja, socialinis draudimas nuo nelaimingų atsitikimų darbe nekompensuoja nukentėjusiajam jo išlaidų. Mūsų nuomone, nukentėjusiajam žala turėtų būti visiškai atlyginama, t. y. nukentėjusiajam turėtų būti atlyginamos ir dėl sveikatos sutrikdymo patirtos išlaidos. Būtent tokias išlaidas atlygina darbdavys. Todėl materialinė darbdavio atsakomybė gali būti ne tik kaip alternatyvus, bet ir kaip papildomas žalos sveikatai atlyginimas.

Teisinėje literatūroje kaip esminis skirtumas tarp civilinės atsakomybės ir kitų žalos kompensavimo būdų yra nurodomas požymis, kad civilinė atsakomybė reiškia visišką padarytos žalos kompensavimą, o kitais žalos atlyginimo atvejais žala nėra visiškai kompensuojama. Tik civilinė atsakomybė padeda atlyginti padarytą moralinę žalą [18, p. 38, 77]. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas galimybės kompensuoti nukentėjusiajam jo patirtą neturtinę žalą nenumato.¹ Tai lemia šios rūšies socialinio draudimo specifika: nelaimingų atsitikimų darbe socialinis draudimas skirtas kompensuoti tik dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos prarastas pajamas šios rūšies draudimu apdraustiems asmenims.

Neturtinės žalos atlyginimo galimybė, padarius žalą sveikatai, yra įteisinta naujajame Civiliniame kodekse. Šio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalis nurodo, kad neturtinė žala yra atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais, be to, tokia žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta asmens sveikatai ir atsiranda dėl asmens mirties. Tai, kad padarius žalą sveikatai yra padaroma ir neturtinė žala, pripažįstama ir pasaulyje. Rekomendacija valstybėms, Europos Tarybos narėms, savo įstatymuose numatyti teisę į neturtinės žalos atlyginimą, kai padaroma žala sveikatai, nustatyta Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1975 m. kovo 15 d. rezoliucijoje Nr. (75) 7 „Dėl žalos, padarytos kūno sužalojimu ar mirtimi, atlyginimo“ [9].

Naujojo Civilinio kodekso 6.283 straipsnis taip pat įteisina nuostatą, kad padarius žalą fizinio asmens sveikatai, atsakingas asmuo privalo nukentėjusiajam atlyginti visus jo patirtus nuostolius ir neturtinę žalą. Deja, ši norma netaikoma, kai nukentėjęs asmuo yra apdraustas nuo nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu. Tada neturtinės žalos atlyginimo pareiga tenka asmeniui, kaltam dėl žalos padarymo, vadovaujantis bendrąja Civilinio kodekso 6.250 straipsnio taisykle, kad neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta asmens sveikatai arba asmeniui mirus.

Taigi įstatymų leidėjo požiūris į tai, kad padarius žalą sveikatai, padaroma ir neturtinė žala, yra išreikštas naujajame Civiliniame kodekse. Tačiau būtina pabrėžti, kad pagal darbo įstatymus neturtinė žala iki naujojo Darbo kodekso įsigaliojimo nebuvo atlyginama. Vėliau už Civilinį kodeksą įsigaliojęs Darbo kodeksas (248 straipsnio 4 punktas) įteisino, kad materialinė darbdavio atsakomybė atsiranda ir tais atvejais, kai darbuotojui yra padaroma neturtinė žala, o šio kodekso 250 straipsnis darbo santykio šalims nustatė pareigą atlyginti viena kitai padarytą neturtinę žalą, kurios dydį kiekvienu atveju nustato teismas, vadovaudamasis Civiliniu kodeksu. Todėl šiuo metu darbdavio atsakomybė už neturtinę žalą, padarytą sutrik-

¹ Kai kurių moralinės žalos atlyginimui būdingų aspektų galima išvelgti Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 31 straipsnyje nustatytoje laidojimo pašalpoje, kartu ir pačiame žalos atlyginimo būde, nes kompensuojama asmeninio pobūdžio žala.

džius darbuotojo sveikata, yra jo materialinė atsakomybė, kuriai yra taikomos Darbo kodekse nustatytos tokios atsakomybės atsiradimo sąlygos.

Darbo kodeksas nustato, kad materialinė atsakomybė atsiranda dėl teisės pažeidimo, kuriuo vienas darbo santykio subjektas, neatlikdamas savo darbo pareigų arba netinkamai jas atlikdamas, padaro žalą kitam subjektui. Pagal darbo teisę, materialinei darbdavio atsakomybei kilti dar yra reikalingos dvi papildomos atsakomybės sąlygos: 1) pažeidėjas ir nukentėjusioji šalis teisės pažeidimo metu turi būti susiję darbo santykiais, 2) žala turi atsirasti dėl darbo veiklos.

Vertinant žalos darbuotojo sveikatai atlyginimo santykius, specifinis yra kaltės klausimas. Tradiciškai žiūrint į kaltę kaip į asmens psichinį santykį su kilusiomis pasekmėmis, darbdavio (ypač kai darbdavys yra juridinis asmuo) kaltę dėl nelaimingo atsitikimo darbe atsiradusios žalos būtų sunku pagrįsti. Dėl to gali būti manoma, kad darbdavio kaltės sąlyga jo atsakomybei kilti už darbuotojo sveikatai padarytą žalą yra nebūtina. Tačiau darbe įvykus nelaimingam atsitikimui ir nustačius darbo saugos pažeidimus, turi būti nustatyta ir tai, ar darbdavys buvo pakankamai apdairus ir rūpestingas, kad to būtų išvengta, ar tinkamai organizavo darbų saugą.

Socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taikymo sritis kaltės požiūriu yra platesnė. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas nenurodo kaltės, kaip būtinos sąlygos žalai atlyginti. Socialiniu draudimu atlyginama ir tokia darbuotojo sveikatai padaryta žala, dėl kurios darbdavys nėra kaltas (pvz., nelaimingi atsitikimai pakeliui į darbą ar iš darbo). Jei nėra būtinų sąlygų atsakomybei kilti, darbdavys tokios žalos atlyginti neprivalo (neatlyginama ir žalos sveikatai dalis, viršijanti socialinio draudimo išmoką, – turėtos išlaidos ir neturtinė žala).

Socialinis draudimas nuo nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga yra ne tik darbdavio atsakomybės draudimas. Šis draudimas nemažą reikšmę turi ir ginant darbuotojų interesus. Mūsų nuomone, visiškai suprantama, kad socialinis draudimas nuo nelaimingų atsitikimų apima ir tokius žalos atlyginimo atvejus, kai dėl kilusios žalos darbdavys nekaltas. Be to, naujojo Civilinio kodekso 6.290 straipsnio 3 dalis nustato, kad draudimo išmokas išmokėjęs socialinio draudimo įstaigos turi regreso teisę į žalą padariusį asmenį.

Pagal darbo teisę darbuotojų materialinė atsakomybė paprastai yra ribojama. Darbo kodeksas nustato, kad darbuotojas privalo atlyginti visą padarytą žalą, bet ne didesnę nei jo trijų vidutinių mėnesinių darbo užmokesčių dydžio. Atvejus, kai darbuotojai privalo atlyginti visą žalą, Darbo kodeksas nustato kaip šios taisyklės išimtis. Tuo tarpu darbdaviui materialinės atsakomybės ribų, sužalojus darbuotoją, įstatymai nenustato. Darbdavys turi atlyginti visą įrodytą žalą.

Darbdavio materialinę atsakomybę, remiantis nelaimingų atsitikimų darbe bei profesinių susirgimų socialiniu draudimu, reikėtų vertinti kaip vieną iš drausminimo priemonių¹, nes jei visas priklausantis žalos atlyginimas būtų išmokamas iš Socialinio draudimo fondo, darbdavys darbų saugai įmonėje skirtų kur kas mažiau dėmesio. Tuo tarpu pagal darbo teisę darbdavio pareiga atlyginti darbuotojo sveikatai padarytą žalą kaip tik ir yra kildinama iš darbdavio pareigos užtikrinti darbų saugą.

Nelaimingo atsitikimo darbe ar susirgimo profesine liga pripažinimas ar nepripažinimas draudiminiu įvykiu turi tiesioginę įtaką pripažįstant darbdavio materialinę atsakomybę. Atsisakius nelaimingą atsitikimą pripažinti draudiminiu įvykiu, atsiranda pagrindas nukentėjusiajam gauti žalos sveikatai atlyginimą iš kaltojo asmens. Ginčus dėl Valstybinio socialinio draudimo fondo sprendimų, ar pripažinti nelaimingą atsitikimą arba profesinį susirgimą draudiminiu įvykiu, ar nepripažinti, nagrinėja administraciniai teismai, o Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas formuoja administracinių teismų praktiką. Manytume, kad reikia atkreipti dėmesį į administracinių teismų praktiką, susijusią su šia problema.

¹ Be to, darbdavys už saugos darbe norminių aktų pažeidimus atsako baudžiamąja ir administracine tvarka. Darbdavius taip pat turėtų drausminti socialinio draudimo įmokų diferencijavimas.

Lietuvos vyriausiamjame administraciniame teisme išnagrinetų administracinių bylų, susijusių su nelaimingų atsitikimų darbe ar profesinių ligų tyrimu, analizė leidžia teigti, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas laikosi pozicijos, jog tuo atveju, kai sveikatai yra padaryta žala dėl profesinio susirgimo, teisę į nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo išmokas turi tie asmenys, kuriems profesinė liga nustatyta tuo metu, kai jie buvo draudžiami nelaimingų atsitikimų socialiniu draudimu, t. y. dirbo pagal darbo sutartį ir jiems už darbą buvo mokamas darbo užmokestis. Pagal teismo praktiką asmeniui, kuriam profesinė liga nustatyta, kai jis yra nutraukęs darbo santykius, draudimo išmoka nepriklauso, nes jis nėra apdraustas socialiniu draudimu [10; 11]. Tokią išvadą administracinėje byloje Nr. A⁴-1110-02 (2002 m. lapkričio 26 d. nutartis) teismas padarė sisteminiu teisės aiškinimo būdu aiškindamas Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 2, 3, 4, 6 ir 9 straipsnių nuostatas. Minėtas įstatymas nustatė, kad apdraustasis – tai asmuo, už kurį draudėjas įstatymų nustatyta tvarka privalo mokėti valstybinio socialinio draudimo įmokas. Be to, asmenys, dirbantys pagal darbo sutartis, nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu draudžiami, jeigu jiems už darbą mokamas darbo užmokestis. Teismas šioje byloje akcentavo tą aplinkybę, kad nukentėjusysis profesinės ligos nustatymo momentu nebuvo apdraustas, o tokiu atveju žala sveikatai atlyginama Civiliniame kodekse nustatyta tvarka, pagal kurią pareiga atlyginti žalą tenka darbdaviui.

Tokia teismo išvada yra pagrįsta įstatymu. Teismas, formuodamas įstatymų taikymo praktiką, negali nukrypti nuo įstatymų nustatytų reikalavimų. Tačiau abejotina, ar toks žalos sveikatai atlyginimas neprieštarauja pačiai socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe esmei. Būtina pabrėžti, kad sveikatos sutrikimas, kaip profesinės ligos pagrindas, išsivysto dėl kenksmingo ar pavojingo darbo aplinkos poveikio. Pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą, darbdavys apdraudžia darbuotojus nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu ir moka už juos draudimo įmokas. Todėl darbdavys pagrįstai tikisi, kad žalos padarymo rizika remiasi draudiko įsipareigojimu atlyginti apdraustojo patirtą žalą. Be to, kaip jau buvo minėta, profesinė liga išsivysto per ilgą laiką, todėl profesinė liga, kaip draudiminis įvykis, yra tęstinis žalos sveikatai darymo veiksmas, o ne vienkartinis profesinės ligos nustatymo faktas. Juridinis faktas, sudarantis pagrindą atlyginti žalą, yra pats sveikatos pakenkimas, įvykęs dėl darbo funkcijų vykdymo, t. y. rizikos draudimo galiojimo metu. Žalos atsiradimo rizika draudimo galiojimo metu remiasi draudiko įsipareigojimu, todėl draudimo išmoka turėtų būti siejama su apdraudimo faktu žalos darymo momentu. Draudimo santykių pabaiga neturėtų būti suprantama kaip draudiko prievolės teikti draudimo apsaugą buvusiam apdraustajam ir buvusiam draudėjui pabaiga, jei prievolė atlyginti žalą atsirado per draudimo galiojimo laikotarpį. Tokiu atveju būtų teisinga, jei žalos sveikatai dalis, proporcinga draudimo laikotarpiui, būtų atlyginama iš Socialinio draudimo fondo lėšų.

Panašiu klausimu Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2002 m. kovo 7 d. nutartimi administracinėje byloje Nr. A²-254-02 yra kreipęsis į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą. Konstitucinio Teismo prašoma iširti, ar Vyriausybės 2000 m. gegužės 8 d. nutarimu Nr. 506 patvirtintų Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų [7] 37 punktą neprieštarauja Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 29 straipsnio 1 daliai. Nurodyto įstatymo 29 straipsnyje ir Nuostatų 37 punkte periodinių kompensacijų mokėjimo, netekus darbingumo, pradžia siejama su skirtingais juridiniais faktais: įstatyme šis terminas siejamas su susirgimo profesine liga diena (įstatymo 1999 m. gruodžio 23 d. redakcija) ir su profesinės ligos nustatymo momentu (įstatymo 2001 m. liepos 5 d. redakcija), o Nuostatuose – su darbingumo netekimo nustatymo momentu.¹

Be to, 2003 m. liepos 16 d. įsigaliojo Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo pakeitimas (2003 m. gegužės 29 d. įstatymas Nr. IX-1591), ku-

¹ Kai buvo rašomas šis straipsnis, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas dar nebuvo išsprendęs šio Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo prašymo.

riuo įstatymų leidėjas nustatė, kad Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo nuostatos taip pat taikomos asmenims, kuriems profesinė liga nustatyta po 2000 m. sausio 1 d., jeigu šie asmenys po šios datos buvo apdrausti nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu. Todėl manytina, kad teisė į žalos atlyginimą, susirgus profesine liga, neturėtų būti siejama tik su apdraudimo faktu, kai nustatoma ši liga.

Kaip jau buvo minėta, Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas įsigaliojo nuo 2000 m. sausio 1 d., o iki šios datos darbdavio padaryta žala darbuotojo sveikatai ar gyvybei buvo atlyginama pagal bendras civilinės deliktinės atsakomybės taisykles, įteisintas 1964 metų Civiliniame kodekse ir Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinajame įstatyme. Analizuojant įstatymus, kurie reglamentuoja darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimą, būtina pabrėžti, kad Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinasis įstatymas nėra panaikintas. Šis įstatymas yra taikomas žalai atlyginti dėl nelaimingų atsitikimų darbe, įvykusių iki 1999 m. gruodžio 31 d., ir susirgimų profesine liga, jei šie buvo pripažinti profesinėmis ligomis iki šios datos, taip pat dėl susirgimų profesine liga, pripažintų profesinėmis ligomis po 2000 m. sausio 1 d. tiems nukentėjusiesiems, kurie po šios datos nebuvo apdrausti pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo nuostatas. Todėl darbdavio atsakomybė už žalą, padarytą darbuotojo sveikatai, gali kilti pagal kelis skirtingus įstatymus.

Išvados

Socialinis draudimas nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų yra vienas iš galimų žalos, padarytos darbuotojo sveikatai, atlyginimo būdų. Deja, jis numato tik dalinį žalos atlyginimą.

Nukentėjusysis dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar susirgimo profesine liga neturi patirti nuostolių, todėl yra būtina atlyginti visą jo patirtą žalą. Visišką žalos atlyginimą gali padėti garantuoti tik darbdavio materialinė atsakomybė.

Darbdavio materialinę atsakomybę reikėtų vertinti kaip vieną iš drausminimo priemonių, palaikančių darbdavio suinteresuotumą tinkamai vykdyti darbo saugos reikalavimus.

Susirgus profesine liga, teisė į žalos atlyginimą pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą neturėtų būti siejama tik su apdraudimo faktu šios ligos nustatymo momentu.

Kai buvo rašomas straipsnis, buvo remiamasi Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymu, tačiau atkreiptinas dėmesys, kad nuo 2004 m. sausio 1 d. įsigaliojo nauja šio įstatymo redakcija. Naujos redakcijos įstatyme yra numatytas ir kai kurių šiame straipsnyje analizuojamų problemų sprendimas. Priimdamas naują Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo redakciją, įstatymų leidėjas pripažino, kad buvusi nuostata, jog asmuo, susirgęs profesine liga, išmoką gali gauti tik tuo atveju, jeigu profesinės ligos nustatymo dieną jis yra dirbantis, yra pernelyg griežta ir ribojanti išmokų gavėjų teises. Naujos redakcijos įstatyme taip pat numatytas nukentėjusiųjų gydymo ir medicininės reabilitacijos išlaidų atlyginimo būdas – šios išlaidos kompensuojamos Sveikatos draudimo įstatymo nustatyta tvarka.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. – Vilnius, 1994.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74–2262.
3. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. – Vilnius, 2002.
4. Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 1999. Nr. 110–3207; 2000. Nr. 58–1716, Nr. 95–2969; 2001. Nr. 55–1946, Nr. 64–2325; 2002. Nr. 102–4548, Nr. 123–5535; 2003. Nr. 38–1729, Nr. 57–2536, Nr. 114–5114.
5. Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas // Valstybės žinios. 1994. Nr. 88–1669; 2003. Nr. 70–3170.
6. Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinasis įstatymas // Valstybės žinios. 1997. Nr. 67–1656; 1999. Nr. 102–2918; 2001. Nr. 48–1660; 2002. Nr. 102–4546, Nr. 123–5535; 2003. Nr. 47–2064, Nr. 57–2536.
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas Nr. 506 „Dėl Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2000. Nr. 38–1065, Nr. 80–2416; 2001. Nr. 57–2049, Nr. 88–3097; 2003. Nr. 33–1380.
8. Tarybos 1971 m. birželio 14 d. reglamentas EEB Nr.1408/71 „Dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims ir jų šeimų nariams, persikeliantiems Bendrijoje“ // Official Journal. 1971. Nr. 149–2.
9. Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1975 m. kovo 15 d. rezoliucija Nr. (75) 7 „Dėl žalos, padarytos kūno sužalojimu ar mirtimi, atlyginimo“. http://www.whiplash.pp.se/juridik/Europaradet/resolutioner/75_7/resolution_75_7.htm (prisijungta 2003-10-07).
10. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2002 m. lapkričio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴-1110-02. <http://www.lvat.lt/registras/2002%20Metai%20rinkinys/Apeliacines%20bylos/Apeliacines%201000-1250/A-04-01110-02.doc> (prisijungta 2003-07-25).
11. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2002 m. rugsėjo 11 d. nutartis administracinėje byloje Nr.A⁸-895-02 (nepublikuota).
12. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2002 m. kovo 7 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A²-254-02 (nepublikuota).
13. Civilinė teisė / Red. V. Staskonis. – Kaunas, 1997.
14. Čepinskis I., Raškinis D., Stankevičius R., Šernius A. Draudimas. – Kaunas, 1999.
15. Dambrauskas A., Nekrašas V., Nekrošius I. Darbo teisė. – Vilnius, 1990.
16. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). – Vilnius, 2003.
17. Macijauskienė R. Materialinės atsakomybės problemos darbo teisėje // Jurisprudencija. 2002. T. 25 (17).
18. Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. – Vilnius, 1995.
19. Tiažkijus V., Petravičius R., Bužinskas G. Darbo teisė. – Vilnius, 1999.

The Responsibility of Employer for the Health Damage of Employee

Doctoral Candidate Andrius Verikas

Law University of Lithuania

Keywords: *compensation (reimbursement) of damage done to the health of the employee, material liability of the employer, social insurance of occupational accidents and occupational diseases.*

SUMMARY

The article investigates such questions, as liability of the employer in cases of damage of health of the employees, accidents at work and occupational diseases, in the context of social insurance. It analyses the provisions of the new Code of Civil Law of the Republic of Lithuania and the Labour Code, concerning the cases in question.

In Lithuania, the Law on Social Insurance of Occupational Accidents and Occupational Diseases came into force on 1 January 2000. According to the law, the employee who experiences an occupational accident or occupational disease has the right to receive a social insurance payment. The reimbursement of damages done to the health of the employee is also regulated by the new Code of Civil Law of the Republic of Lithuania and by the Labour Code. According to the Labour Code, in cases of occupational accidents, the employer is responsible for the damage, which is not fully covered by the social insurance system, or when the damage is not compensated by the social security system in accordance with the provisions laid down in the Code of Civil Law. Thus, the damage done to the health of the employee may be reimbursed in two ways. The Law on Social Insurance of Occupational Accidents and Occupational Diseases ensures only partial compensation of damage. The social insurance system does not compensate to the victim the received immaterial damage and the expenses caused by the occupational accident or the occupational disease. The employer reimburses these expenses and immaterial damage.

Therefore, it is considered that the liability of the employer should provide for the full and complete compensation of such damage done to health. For this reason, the material liability should also be held as one of the disciplinary measures for ensuring that the employer will carry out the requirements of occupational safety.

The article also looks into the jurisprudence of the Supreme Administrative Court of Lithuania in cases concerning the investigation of occupational diseases. According to such case law, if an occupational disease is diagnosed when the person has already terminated work relations, he is not entitled to receive a social insurance payment because he is no longer considered to be insured by the social insurance against accidents at work and occupational diseases. In such cases the damage done to health may be reimbursed following the order established by the provisions of the Civil Code, according to which the liability of restitution falls on the employer. The author of this article believes that the right to receive a social insurance payment under the Law on Social Insurance of Occupational Accidents and Occupational Diseases should not at all times be bound to the fact that a person has to be insured on the moment when such a disease is diagnosed.

